

ЕКОНОМІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПЛАНУВАННЯ СУМИ КОШТІВ НА ПОКРАЩЕННЯ УМОВ ПРАЦІ

Розглядається проблема забезпечення умов і охорони праці на промислових підприємствах. Розроблено економічний підхід до планування витрат підприємства на заходи зі зниження шкідливих та небезпечних виробничих факторів, що впливають на ефективне управління персоналом.

Ключові слова: управління персоналом, умови праці, виробничий травматизм.

Ефективність управління персоналом промислових підприємств значною мірою залежить від факторів виробничого середовища. Проблема підвищення продуктивності праці, зниження трудомісткості продукції, підвищення економічної ефективності виробництва за рахунок покращення умов праці набуває особливого значення, оскільки сьогодні саме санітарно-гігієнічні, психофізіологічні та інші показники умов праці не відповідають встановленим нормам [1].

Несприятливі умови праці та відсутність заходів на підприємствах щодо гарантування виробничої безпеки, що призводить до зростання професійної, виробничо-обумовленої захворюваності і виробничого травматизму, зменшують ефективний фонд робочого часу, знижуючи економічні результати діяльності. Ця проблема є пріоритетною як для України, так і для підприємств великого промислового міста Горлівка.

Теоретико-методологічні, методичні питання впливу шкідливих умов праці на промислових підприємствах, високого рівня виробничого травматизму, стану охорони праці та здоров'я на якісне управління персоналом були і залишаються предметом постійних наукових досліджень. Різні аспекти проблем управління персоналом досліджували вчені О. І. Амоша, Н. П. Борецька, О. С. Гринькевич, К. Дорошенко, С. М. Злупко, Л. В. Крушельницька, Н. Д. Лук'яненко та ін. Проблеми ефективності процесів управління персоналом розглянуто в роботах іноземних економістів: П. Друкера, Д. Сахала, Е. Менсфілда, М. Портера та ін.

Метою дослідження є розробка економічного підходу до планування суми коштів підприємства, пов'язаних з покращенням умов праці.

Зростання виробничого травматизму, втрата робочого часу з тимчасової непрацездатності персоналу пов'язані з тривалою соціально-економічною кризою, погіршенням медичної і лікарської, соціальної допомоги, недосконалістю системи соціального захисту працівників, тривалими психологічними стресами [2].

Основними причинами, що впливають на ефективність використання фонду робочого часу, рівень виробничого травматизму і ефективність управління персоналом є заходи зі зниження аварійності, загальної та професійної захворюваності, підвищення працездатності людини, дотримання безпеки (створення безпечної техніки і безпечної технології), попередження плинності кадрів, що викликана

незадовільністю персоналу умовами праці.

Проблема створення безпечних умов праці для робітників потребує комплексного підходу, оскільки вона має не тільки соціальний і економічний характер, але й політичний і є невід'ємною умовою добробуту країни.

За останні роки в Україні спостерігається динаміка зростання травматизму на виробництві, кожний рік отримують травми понад 200 тис. людей, а помирають від впливу шкідливих факторів понад 100 тис. Висока питома вага видобувних видів економічної діяльності в Україні обумовлює високий рівень травмонезбезпечності, тому питання формування механізмів соціального захисту стає все більш актуальним [3].

Питання умов праці у країнах Європейського Союзу порівняно з Україною знаходяться у площині співвідношення загального європейського законодавства і національного законодавства кожної з країн ЄС. За даними EUROSTAT у 27 країнах ЄС на 2011 рік у розрахунку на одного робітника втрати робочого часу, пов'язані з загальною захворюваністю, складають 7,5 робочих днів на рік, кількість випадків виробничого травматизму щорічно складає 5720 осіб. Майже 35% робітників країн ЄС вважають, що умови їх праці негативно впливають на стан здоров'я, викликаючи різні захворювання (втрата слуху, стан загальної слабкості). Так, наприклад, у 2009 році у Великобританії через захворювання було втрачено 170 млн. робочих днів, 7% населення у працездатному віці отримувало соціальну допомогу. У Росії через хворобу в середньому втрачається до 10 робочих днів на рік на одного працівника при умові, що в економіці країни зайнято понад 73 млн. осіб. Рівень травматизму на Україні значно перевищує показники країн ЄС. Втрата здоров'я не тільки негативно впливає на працездатність робітників, але й на рентабельність підприємств [4].

За статистичними даними МОП, рівень небезпеки для професійної діяльності працюючого населення за останні роки демонструє динаміку до зростання. Особливу тривогу викликають умови праці, де майже кожний четвертий робітник працює на робочому місці, що не відповідає санітарно-гігієнічним вимогам, це негативно впливає на стан ринку праці та приводить до зниження якості трудових ресурсів (рис.1), зростання дефіциту кадрів і необхідності залучення іноземної робочої сили.

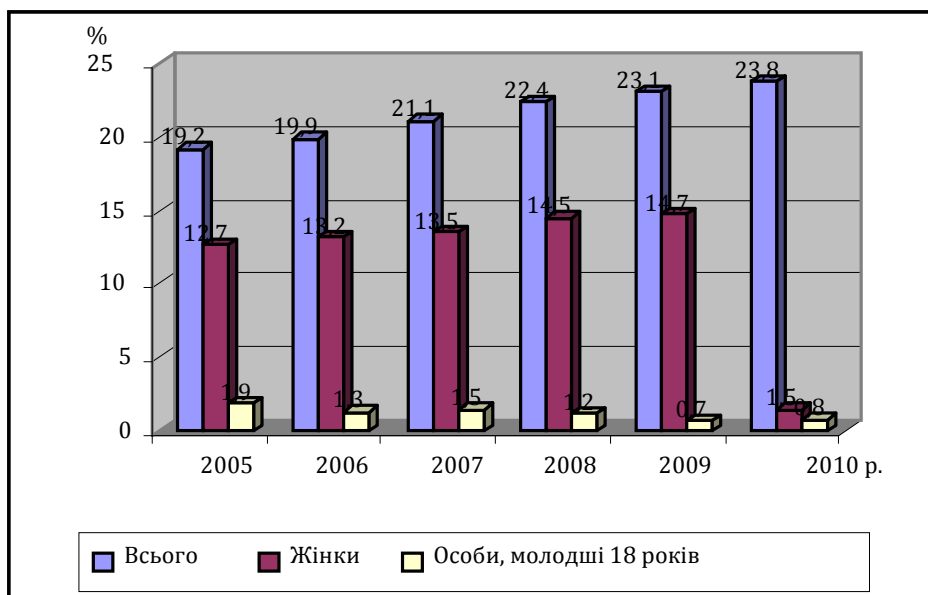

Рис. 1. Питома вага працівників, що зайняті в несприятливих умовах на підприємствах України [5]

На підприємствах видобувної галузі, металургії, обробної промисловості майже 70% робочих місць належать до виробництва з важкими та небезпечними умовами праці. Найбільша питома вага робітників, зайнятих важкою фізичною працею, спостерігається у видобутку вугілля (35%), металургії (13%), на транспорті (10%), в будівництві (7%) [6].

За даними відділу статистики у 2011 р. у м. Горлівка через несприятливі умови в різних видах економічної

діяльності спостерігаються такі втрати робочого часу (рис. 2): 18,1% – сільське господарство, полювання, лісівництво; 10,3% – транспорт і зв'язок; 9,2% – будівництво; 6,5% – охорона здоров'я; 6,1% – видобуток корисних копалин; 4,3% – виробництво і розподіл електроенергії, газу і води; 3,2% – операції з нерухомістю, оренда; 3,5% – інше; 38,7% – обробляюче виробництво.

Рис. 2. Питома вага робітників з тимчасовою непрацездатністю за видами економічної діяльності М. Горлівка у 2011 році

Прогнозування рівня травматизму і професійних захворювань дозволяє розробити заходи щодо попередження втрат робочого часу та спланувати фінансування цих заходів.

У великому промисловому місті Горлівка порівняно з іншими містами Донецької області проблеми ефективного управління персоналом є значно гостріші. Це обумовлено низкою чинників [7]:

- недостатнім рівнем забезпечення умов праці на підприємствах;
- недостатністю системи охорони праці і здоров'я

- персоналу;
- недосконалістю системи соціального захисту працівників;
- надмірною концентрацією підприємств з небезпечними умовами праці;
- різким погіршенням екологічної ситуації внаслідок надмірної концентрації екологічно небезпечної промисловості;
- погіршенням медичного обслуговування, зниженням рівня життя, а також поширенням шкідливих для здоров'я звичок;

– порушенням чинного законодавства про охорону праці та наявність суттєвих недоліків.

Усі ці фактори в сукупності чинять значний негативний вплив як на стан здоров'я та рівень працездатності населення країни та результати роботи підприємства, так і на економічну ситуацію загалом.

У результаті проведених досліджень встановлено, що високий рівень захворюваності та травматизму промислових підприємств М. Горлівка обумовлює постійне зростання витрат на виплату компенсацій постраждалим і профілактичні заходи, що негативно впливає на економічний стан регіону. Тому на сьогодні існує потреба в розробці ефективних методів управління витратами промислових підприємств, що пов'язані з професійною захворюваністю та виробничим травматизмом.

Найважливішою метою соціально-економічного управління умовами та охороною праці є удосконалення механізму витрат, пов'язаних із поліпшенням умов праці.

Отже, можна виокремити такі види витрат: витрати на попередження та компенсацію несприятливого впливу умов праці на робітників; витрати на впровадження заходів щодо дотримання безпеки і поліпшення умов праці; витрати, пов'язані з відшкодуванням наслідків несприятливого впливу умов на працівника; доцільні витрати, що спрямовані на збереження здоров'я працюючих; раціональна витрата життєвих сил і відновлення працездатності; частково доцільні, які містять витрати по компенсаціях і пільгах за несприятливі умови праці; недоцільні витрати, що спричиняють зниження обсягу продукції, підвищення її собівартості. Тому соціально-економічне управління умовами праці припускає насамперед використання достовірної та повної інформації про витрати на здійснення працезахоронних заходів і про економічні наслідки, які виникають у зв'язку з несприятливими умовами праці.

Актуальною проблемою, пов'язаною з досягненням позитивних соціальних і економічних результатів, є пріоритетне виділення коштів на поліпшення умов праці, як з фондів підприємств, так і по лінії держави, а також підвищення ефективності їх використання [8].

Як показує практика, загальна величина витрат на поліпшення умов праці для працівників, зайнятих у несприятливих умовах, завжди менша витрат на ліквідацію наслідків.

Сума збитків підприємств, обумовлених впливом несприятливих умов на працюючих, розраховується наступним чином:

$$Z = B + П + ПК, \text{ грн} \quad (1)$$

де B – витрати на поліпшення умов та охорону праці;

$П$ – витрати, пов'язані із травматизмом і виробничою захворюваністю;

$ПК$ – витрати на пільги і компенсації.

Витрати на пільги і компенсації доповнюють весь комплекс заходів по забезпеченню здорових умов праці. До них належать: скорочений робочий день і час, додаткові відпустки, пільгове пенсійне забезпечення, доплати до заробітної плати, лікувально-профілактичне харчування.

Отже, для підвищення ефективності управління витратами, пов'язаними з підвищенням безпеки та поліпшенням умов праці на підприємстві, необхідно, щоб величина витрат і економічних результатів при

покращенні умов і охорони праці ($\Delta П$) не була вища показника доцільності збільшення витрат на працезахоронні заходи (ΔB). З економічної точки зору, припустимий рівень виробничого ризику визначається тотожністю $\Delta B = \Delta П$, тобто коли збільшення витрат не збільшує економічні результати виробничої діяльності та не знижує витрати.

Розробка економічного механізму управління витратами для створення системи соціально-економічного управління умовами і охороною праці базується на принципі рівності витрат, пов'язаних з професійною захворюваністю і виробничим травматизмом, аварійністю, та витрат на дотримання безпеки промислового виробництва.

Запропонований методичний підхід полягає в тому, що витрати на плановий рік, які пов'язані з виробничим травматизмом, можна визначити із середньогалузевого рівня за попередній період. Розмір витрат можна розрахувати таким чином:

– прогнозована кількість нещасних випадків:

$$n_{t+1} = \frac{K_{чр} \cdot Ч_p}{1000}, \text{ випадків} \quad (2)$$

де $K_{ч}$ – середньогалузеве значення коефіцієнта частоти;

$Ч_p$ – кількість нещасних випадків за минулий рік.

– розмір витрат за виробничими травмами:

$$П_{Т,t+1} = n_{t+1} \cdot П_{Тср} = \frac{K_{чр} \cdot Ч_p \cdot П_{Тср}}{1000}, \text{ тис. грн.} \quad (3)$$

де $П_{Тср}$ – середнє значення виплат з одного нещасного випадку.

Розмір виплат визначається шляхом розподілу матеріальних витрат на кількість нещасних випадків.

– прогнозована кількість днів непрацездатності в результаті травми:

$$T_{t+1} = K_{Тср} \cdot n = \frac{K_{Тср} \cdot K_{чр} \cdot Ч_p}{1000}, \text{ днів} \quad (4)$$

де $K_{Тср}$ – середньогалузевий коефіцієнт ваги.

Звідси можна визначити середню величину виплат по травмах на один день втрати працездатності:

$$П_{Т,t+1} = T_{t+1} \cdot C_{Тср} = \frac{K_{чр} \cdot K_{Тср} \cdot C_{Тср} \cdot Ч_p}{1000}, \text{ тис. грн.} \quad (5)$$

де $C_{Тср}$ – середньостатистичні галузеві данні.

Таким чином, запропонований економічний підхід дозволить підвищити ефективність управління персоналом через планування витрат на покращення охорони і умов праці на підприємстві. Використання підходу для забезпечення безпеки виробництва та зниження шкідливих і небезпечних факторів на промислових підприємствах при впровадженні системи соціально-економічного управління умовами та охороною праці базується на таких принципах:

– використання механізму економічної відповідальності на власників підприємств за збиток, вчинений персоналу при ігноруванні прийнятих норм з питань охорони праці;

– створення і реалізація механізму управління витратами, пов'язаними з охороною праці та безпекою процесу виробництва, де персонал створює необхідні суспільству продукти споживання, використовуючи знаряддя та предмети праці, а також перебуває в певних виробничих відносинах [9];

– створення державної системи соціальних пільг для

- працюючих [10];
- упровадження методів стимулювання діяльності і зацікавленості підприємств у реалізації системи соціально-економічного управління умовами та охороною праці;
  - заохочення комерційного інтересу при реалізації системи соціально-економічного управління умовами та охороною праці.

Список літератури

1. Арешкович, А. О. Проблеми і перспективи реформування системи охорони здоров'я в М. Києві [Текст] / А. О. Арешкович, О. М. Коваленко // Актуальні проблеми економіки : науковий економічний журнал. – 2011. – №9. – С. 202 – 209.
2. Кузнецов, Г. Реальний травматизм и официальная отчетность [Текст] / Г. Кузнецов // Охрана труда и социальное страхование. – 2005. – №10. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа. – <http://www.gazeta.asot.ru/index.php>.
3. Белопольский, Н. Г. Обеспечение эффективности управления промышленными предприятиями Украины в условиях реформирования экономики [Текст] : монография / Н. Г. Белопольский, В. Д. Малыгина, Л. А. Цыбульская. – Донецк : ДонНЦЭТ имени М. Туган-Барановского, 2008. – 220 с.
4. Health (Public health) / Health and safety at work [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://www.Eurostat.com.pl>.
5. Статистична інформація Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів) / за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Є. М. Лібонової. – К. : Український центр соціальних реформ, 2006. – 138 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://www.ids.org.ua/public.html>.
7. Сардак, С. Є. Перспективи соціально-економічного розвитку людських ресурсів в умовах глобалізації [Текст] / С. Є. Сардак // Актуальні проблеми економіки : науковий економічний журнал. – 2011. – №9. – С. 217 – 225.
8. Мягких, І. М. Перспективні напрями мотивації як засобу підвищення ефективності праці в ринкових умовах України [Текст] / І. М. Мягких // Актуальні проблеми економіки : науковий економічний журнал. – 2011. – №9. – С. 217 – 225.
9. Пікалова, Г. А. Управління системою соціального захисту населення в умовах трансформаційної економіки [Текст] : дис. канд. екон. наук : 08.09.01 / Галина Андріївна Пікалова. – К., 2003. – 213 с.
10. Болюх, В. В. Соціальний захист працівників на підприємствах [Текст] / В. В. Болюх // Актуальні проблеми економіки : науковий економічний журнал. – 2006. – №3 (57). – С. 154 – 157.

РЕЗЮМЕ

Воробьева Ирина

Экономический подход к планированию суммы средств на улучшение условий труда

Рассматривается проблема обеспечения условий и охраны труда на промышленных предприятиях. Разработан экономический подход по планированию расходов предприятия на мероприятия по снижению вредных и опасных производственных факторов, влияющих на эффективное управление персоналом.

RESUME

Vorobyova Iryna

Economic approach to planning amount of funds for improvement of working conditions

The problem of conditions and safety in industrial plants is considered in the article. There has been developed the economic approach for planning of company expenses on the measures for reduction of harmful and dangerous production factors that influence effective management.

Стаття надійшла до редакції 2.10.2012 р.